

EVENEMENT

19 APRIL AMSTERDAM: STADSARCHIEF (DE BAZEL) EN HERMITAGE (ART NOUVEAU)

Op zaterdag 19 april bezoeken we Amsterdam. Eerst worden we rondgeleid in het Stadsarchief van Amsterdam, het bekende

Voorheen het hoofdkantoor van de Nederlandsche Handel-Maatschappij.

gebouw aan de Vijzelstraat. Het is in de twintiger jaren ontworpen door de beroemde architect De Bazel en bevat onder andere prachtige decoraties. 's Middags brengen we een bezoek aan de Hermitage-Amsterdam met een rondleiding over de tentoonstelling met prachtige

objecten in Art Nouveau uit de Russische Hermitage-collectie.

Separaat krijgt u een convocatie voor dit evenement.

24 MEI 2008

Op deze zaterdag wordt een evenement georganiseerd in het oosten of midden van het land. In het programma wordt de jaarlijkse Algemene ledenvergadering ingepast.

VAN HET BESTUUR

Dat de VVNK een unieke vereniging is blijkt maar weer uit de afgelopen evenementen in Hattum en Bergen en die we kunnen verwachten. Uniek in het bieden van verdiepende evenementen die betrekking hebben op kunstenaars rond 1900 waar de grote musea vaak weinig aandacht aan schenken. Uniek ook in de persoonlijke kleinschalige contacten zowel met sprekers/auteurs, die veelal lid van de VVNK zijn, als van de leden onderling die soms een familieband met de betreffende kunstenaar hebben.

Lezing door Jan Louter

Een voorbeeld daarvan was ons geslaagde bezoek aan Bergen waar we de exposities van Graadt van Roggen bekeken. Inleider/ auteur Jan Louter was 'uit eigen kring' en tijdens zijn inleiding kwamen leden aan het

woord die nog een persoonlijke noot over hun relatie met de kunstenaar en diens vrouw konden vertolken. Overigens beviel de combinatie met een wandeling onder deskundige leiding in het

(Vervolg op pagina 2)

10 JULI 2008: ESSERS (EN CHINA) IN ASSEN

Op deze donderdag vindt een bezoek aan het Drents Museum plaats waar we de overzichtstentoonstelling van Bernard Essers bezoeken. Essers (1893-1945) was een bekende graficus en tekenaar die vele houtsneden en penseeltekeningen in inkt maakte. Essers is vertegenwoordigd in de SSK/museumcollectie. (Zie ook het jubileumboek van het museum 'Vernieuwing & Bezinning', pag 108) Piet Spijk houdt de inleiding. Hij is medeauteur van de monografie op basis van jarenlange studie. U kunt uw bezoek natuurlijk combineren met de tentoonstelling over het terracottaleger van Xian.

Bernard Essers, De zaaier, houtsnede, jaren '20, 33,5x33,5 cm

De reden dat dit evenement door de week is gepland is de ervaring dat in de zomer zaterdags de wegen en treinen naar het Noorden overvol zijn. Bovendien zal de China-tentoonstelling naar verwachting rustiger zijn dan in het weekend. In juli is elke dag en ook voor 9 uur de keuzeday (vroeger 'vrij reizen' dag) en de korting in de trein mogelijk.

BELANGRIJKE DATA

- Denkt u aan het inzenden van het ledenonderzoek en de acceptgiro?
- 19 april 2008 evenement Amsterdam
- 24 mei 2008 evenement (met ALV)
- Donderdag 10 juli 2008 evenement Essers (en China) in Drents Museum
- 2^e helft september Berlijn (onder voorbehoud)

INHOUDSOPGAVE

- Evenementen (pag 1)
- Van het bestuur (pag 1)
- Belangrijke data (pag 1)
- Edelsmid (pag 2)
- Annie Zernike: de vrouw van Jan Mankes (pag 2)
- Oproep (pag 4)
- Een huiskamerbijeenkomst van de keramisten (pag 4)
- Vernieuwde website VVNK gelanceerd (pag 4)
- Tentoonstellingsagenda per februari 2008 (pag 5)

Wandeling door Park Meerwijk

(Vervolg van pagina 1)
 woonwijkje Park Meerwijk in Amsterdamse school - voor velen een ontdekking - uitstekend.

Ook van de zomer vindt weer zo'n uniek evenement plaats als we de overzichtstentoonstelling van Bernard Essers gaan bezoeken. De inleider/medeauteur Piet Spijk is VVNK-lid en Essers is de vader van twee onzer leden. Reserveert u alvast donderdag 10 juli. (Zie verder onder 'Evenementen'.)

Over 'uniek' gesproken. Zoals bekend is uitgebreid overleg gevoerd over de toekomst van de collectie van de Stichting Schone Kunsten rond 1900. Deze was tot voor kort in tijdelijk eigendom bij de Provincie Drenthe die hem aan het Drents Museum in bruikleen gaf. De provincie wilde zich hieruit terugtrekken. Dit heeft geleid tot een nieuwe constructie waarbij het eigendom aan de SSK terugvalt en de collectie in langdurig bruikleen bij het museum is ondergebracht. Een en ander heeft de vereiste goedkeuring van de ledenvergadering van de VVNK verkregen. Het VVNK-bestuur is dan ook bijzonder verheugd te kunnen mededelen dat op 13 december 2007 tijdens een feestelijke bijeenkomst de overeenkomst is ondertekend, waarbij ook een afvaardiging van de VVNK aanwezig was.

ANNIE ZERNIKE: DE VROUW VAN JAN MANKES

Jaap Bakkum

U zult dat ongetwijfeld ook wel hebben. Je bezoekt een tentoonstelling en een of ander voorwerp of afbeelding wekt je bijzondere interesse. Je wilt er beslist meer van weten.

Zo verging het mij bij onze excursie naar de tentoonstelling van Jan Mankes op 31 maart van het vorige jaar in Assen. De portretten, die Mankes maakte van zijn vrouw Annie Zernike, en de wetenschap dat zij predikante was, fascineerden me.

Men stelle zich het voor: Rond 1900.

De eerste vrouwelijke dominee in Nederland worden. Dan als jonge vrouw van midden twintig met een huishoudster in een pastorie in De Knype gaan wonen en in je eentje in een eenvoudige gemeenschap werken. Daar als dominee verliefd worden en trouwen met een eenvoudige schilder uit het dorp. Naar de zeden van de tijd vervolgens omschakelen van predikante naar louter huisvrouw. Als echtgenote je schikken naar de mores in schilderskringen. Tijdens je zwangerschap, met een man die vaak ziek is, in materieel karige omstandigheden je promotie aan een universiteit voltooien. Dan, na 5 jaren huwelijk (33 jaar oud) als weduwe met een net twee jaar oud zoontje achterblijven.

Toen mij uit het bij de tentoonstelling verschenen boek

De VVNK heeft weer acte de présence gegeven tijdens de Art Deco beurs in Den Haag, een beurs voor toegepaste kunst en design. Dit dankzij de vele leden die als standhouders optraden. Er zijn een flink aantal leden geworven die we bij deze nog eens extra welkom willen heten, de bekendheid van de VVNK bij bezoekers en exposanten is vergroot en de verkoop van artikelen liep zelfs zo goed dat ijlings een tweede bevoorrading nodig was.

Tenslotte: naar aanleiding van het verslag van de ALV op 3 november 2007 zijn geen opmerkingen binnengekomen zodat het is vastgesteld.

VVNK-stand op de Art Deco Beurs

EDELSMID

Hierbij attenderen wij u op Jorge Cohen Edelsmid te Amsterdam.

Het atelier creëert exclusieve design sierraden geïnspireerd op de Art Deco en de architectuur van de Amsterdamse School. Adres: Singel 414 (bij de Leidse straat), tel 020 623 8646, website: jorgecohen.nl

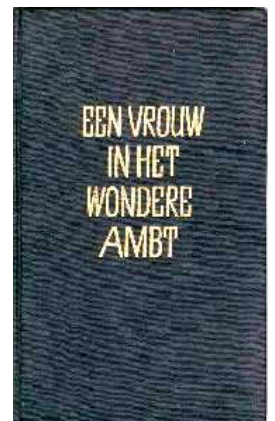
ook nog bleek, dat er een vriendschappelijke band bestond tussen Jan Mankes en Chris Lebeau, moest ik mij wel verdiepen in haar autobiografie: Dr. A. Mankes-Zernike: **Een vrouw in het wonderde Ambt. Herinneringen van een predikante.** (Van Kampen en zoon, Amsterdam, 1956. 244 blz) en haar dissertatie: **Over historisch materialistische en sociaal democratische ethiek.**

Zij promoveerde op 3-10-1918 in Amsterdam, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte. Promotor, de Rector Magnificus Prof. Dr. R. Kuiper. (Dissertatie uitgegeven bij A.H. Kruijt uitgever, Amsterdam, 1918. 150 blz.)

Annie Mankes werd geboren op 30 april 1887. Komend uit een liberaal gezin en vrijzinnig protestant, wilde zij reeds als kind predikante worden. Zij studeerde theologie en volgde, omdat alleen daar vrouwen werden toegelaten, de Doopsgezinde predikantenopleiding.

Het echtpaar Mankes vestigde zich in 1915 in Den Haag, Douzestraat 18, en kwam daar in contact met Chris Lebeau. Zij werden huisvrienden. Hij hielp Jan Mankes o.a. met het maken van houtsneden. Later, in mei 1919 zou hij de toen al erg zieke Mankes met het afdrucken van houtsneden helpen. Daar was in de kunsthandel vraag naar.

(Vervolg op pagina 3)

(Vervolg van pagina 2)

Het is een vreemde gedachte. Lebeau, die niet zo conservatieve en algemeen geldende opvattingen huldigde, in hechte vriendschap met een predikante. Hoewel, het revolutionaire van de eerste vrouwelijke dominee in Nederland zal hem wel hebben aangesproken; en Doopsgezind – later Nederlandse Protestantenvond - was ook weer niet zo strak in het pak.

Het lijkt er trouwens op, dat het vooral aan de ene kant de mannen en aan de andere de vrouwen waren, die het goed met elkaar konden vinden. Annes vriendschap gold vooral Lebeau's toenmalige partner Ditte van der Vies. Over Chris in hun Haagse periode liet zij zich in haar autobiografie niet zo vriendelijk uit.

In de oorlogswinter van 1917 logeerden de Lebeau's bij de familie Mankes in Eerbeek, waar zij in 1916 aan de Dr.Gunningstraat 13 waren komen wonen in de hoop daar genezing van Jan's tuberculose te vinden. Lebeau schilderde toen een meer dan levensgrote buste van Annie in paars. Zij kon het niet waarderen. Volgens het "Lebeauboek" van Mechteld de Bois (1987) was het portret toen niet meer te achterhalen. (blz.249).

Jan Mankes overleed op 23 april 1920. Direct na zijn dood kreeg Annie haar moeder als gezelschap een paar dagen te logeren. Daarna een vriendin uit Heerenveen en vervolgens enige tijd Ditte van der Vies met haar 15 jarige dochter. Annie was toen zwijgzaam en gesloten van verdriet. Zij voelde, dat deze vrienden, die haar gezelschap hielden, wat teleurgesteld waren omdat zij haar niet wat konden opbeuren.

Zij slaagde er toch als jonge weduwe in om als predikante in 1921 te worden beroepen bij de gemeente van de Nederlandse Protestantenvond in Rotterdam, waar zij in de wijk Vreewijk ging wonen. Chris Lebeau was aanwezig bij haar intrede. Annie zette nog enkele publicaties op haar naam en hertrouwde niet.

Haar promotieonderzoek probeerde een passende zedelijke wet te vinden voor de rechtvaardiging van drastische middelen in de klassenstrijd.

Merkwaardig is dat het proefschrift nagenoeg zuiver filosofisch is: religie komt er nauwelijks of niet in voor. Misschien doordat de hoogleraar die haar wilde helpen wijsbegeerte 'deed'?

Het ligt in de rede, dat Annie Mankes in haar pastoraat opliep tegen de toen zeer actuele vraag: "Is het middel klassenstrijd met geweld moreel geoorloofd? Enerzijds was zij van liberale huize, Christen die de naastenliefde en verdraagzaamheid preekte en pacifiste, anderzijds sympathiserend(?) socialiste geconfronteerd met de ten hemelschreiende armoede van de arbeiders in het veengebied van De Knype, waarin geen verbetering kwam.

Dat klassenstrijd volgens Marx' op het Darwinisme gebaseerde leer, een natuurlijk gegeven was, kon zij vanuit filosofisch gezichtspunt, de mens erkennend als wezen met een vrije wil, niet aanvaarden.

Na een zoektocht bij een aantal wijsgeren kleefde zij uiteindelijk sterk aan Immanuel Kant en moest voorzichtig

Jan Mankes, Portret van Annie Zernike, olieverf, 1916

concluderen, dat de sociaaldemocratie nog maar wat moest doen aan de morele onderbouwing van de klassenstrijd. Er werden vele filosofische literatuurkenners doorgeploegd en als zodanig was het werk zeker wetenschappelijk.

In de biografie is te lezen, dat zij op een zeker moment niet verder kwam met haar onderzoek en dat de hoogleraar haar met aanwijzingen verder hielp. Dat is wel te duiden. Op ongeveer 2/3 verandert de toon: minder aanhalingen, meer vraagtekens, meer eigen mening.

Met het afwezig zijn van een religieuze invalshoek, valt het ook op, dat er - zelfs geen terloopse - melding wordt gemaakt van de

rond 1920 toch wereldwijd bekende en aansprekende pauselijke encycliek *Rerum Novarum* (1891), waarin het leergezag van de rooms katholieke kerk, ook worstelend met het morele 'socialisme' dilemma, uitspraken deed. Slechts een tiental jaren na de promotie kwam er een vervolg op de encycliek uit 1891: *Quadragesimo Anno* (1931), waarin een visie op de inrichting van de maatschappij werd geuit. Ten tijde van de promotie moet er dus nogal wat in de morele discussiegremia gebroeid hebben. Misschien was het ingaan op de rooms-katholieke theorie toen nog een stap te ver voor een protestante predikante. De voor de geschiedenis van de ethiek belangrijke katholieke wijsgeer Thomas van Aquino (1225 - 1274) werd overigens wel genoemd, maar ook slechts met een paar woorden en hij was van voor de reformatie.

Met de tegenwoordige stand van de psychologie als wetenschap, zouden er naar mijn gevoel wel een paar gaatjes in het promotieonderzoek zijn bevonden. Hoe dat in 1918 was, kan ik niet beoordelen. Misschien vond de Amsterdamse faculteit het ook wel interessant om de eerste vrouwelijke dominee te laten promoveren?

Als u een Mankespelgrimage wilt maken: Eerbeek heeft een straat naar haar inwoner van destijds genoemd. Zijn toenmalige huis aan de Dr. Gunningstraat 13 (dicht bij de kerk) staat er nagenoeg ongerept bij. Het uitzicht is nog steeds ruim. Het graf van Jan Mankes en Annie Mankes-Zernike, gedekt met de door Chris Lebeau ontworpen steen, ligt op de Algemene begraafplaats op de hoek van de Harderwijkerweg en de Coldenhovenseweg, 2^e afdeling, graf 312, direct bij de aula. Toen ik het bezocht, lag er een roos op, heel ontroerend, die vanwege het winde-

(Vervolg op pagina 4)

(Vervolg van pagina 3)
rige weer vastgeplakt was met een stukje tape.

Annie Mankes-Zernike overleed op 6 maart 1972. Voor mij mag de titel van haar autobiografie luiden:

"Een Wondere vrouw in het ambt".

EEN HUISKAMER- BIJEENKOMST VAN DE KERAMISTEN

Jaap Bakkum

In 2006 zochten op instigatie van het bestuur een aantal van onze leden met gerichte belangstellingen nader contact met elkaar. De groep Keramisten kreeg de meeste deelnemers. In dat jaar werd door hen in een zogenaamde huiskamerbijeenkomst de verzameling *Arnhemse Fayencefabriek* van een hunner bestudeerd en bewonderd.

In de maand december van 2007 werd de collectie *Plaatelbakkerij Zuid Holland* van ons lid Henk en José van Bragt onder de loep genomen. Zij verzamelen matglazuur op decoratie uit de periode 1910 - 1920, met name is dat de tijd van de groene tinten.

Aan het bestuderen van de voorwerpen zelf ging een verdieping van de kennis vooraf. Aan de orde kwamen: de geschiedenis van de fabriek, de belangrijke schilders en decoraties, de keuze van het verzamelthema, het verwerken schoonmaken en eventueel restaureren van voorwerpen, de prijsstelling en niet in het minst, de wijze van bewaren. Het verhalen van de nodige anekdotes werd daarbij niet overgeslagen.

De in 1898 door Egbert Estié officieel opgerichte Plaatelbakkerij Zuid Holland in Gouda stond in deze tijd onder directie van W.A. Hoyng (1879 - 1954), om precies te zijn van 1908 tot zijn dood. Hoyng besloot het luxe sieraardewerk tot hoofdproduct van de fabriek te maken. Daartoe organiseerde hij de productie op een meer industriële wijze, zoals dat elders gebeurde. Bijvoorbeeld de glaskunstenaar Émile Gallé in Nancy deed dat in de periode 1904 - 1914 ook.

Door het schilderen zoveel mogelijk te standaardiseren werd een constante kwaliteit bereikt. Belangrijk was daarbij dat de in 1901 in dienst gekomen chemisch onderlegde Daniël Harkink (1862 - 1953) er in 1909 in slaagde een semi-matglazuur te ontwikkelen en kort daarna de zogenaamde voorbrandschildertechniek, waarmee pigment en glazuur in een keer op het biscuit konden worden aangebracht.

OPROEP

Op de vernieuwde website (zie onder) is een nieuwe rubriek met 'Wandelingen langs gebouwen'. Suggesties voor gepubliceerde wandelingen betreffende architectuur uit de periode 1880-1940 zijn van harte welkom bij de webmaster (webmaster@vvnk.nl)

De versiering van het aardewerk van Plazuid stond aanvankelijk nog onder invloed van de ontwerper Theodoor A.C. Colenbrander (1841-1930), die er werkte in 1912-1913.

De fabriek oogstte groot succes met de decors Damascus en Rhodian en de daaruit ontwikkelde typen.

De schilderzaal stond in de periode van dit soort decoratie onder leiding van Leen J. Muller (1879 - 1969), die er werkte van 1898 tot 1936. Namen van een paar bekende schilders zijn: Willem P. Hartgring (1874 - 1940), die er werkte van 1908 tot 1917, en Hendrik L.A. Breetveld (1864 - 1923), die er werkzaam was van 1916 tot 1923.

Het was ten huize van deze collectioneurs een middag van geweldig genieten.

Zij willen de vreugde over de schoonheid van hun bezit graag met anderen delen en zijn bereid een klein groepje van onze leden in een huiskamerbijeenkomst te ontvangen. Het 'Bureau Huiskamer' van ons secretariaat is graag bereid daarvoor te bemiddelen.

Overigens, onze leden kunnen zich ook aanmelden als lid van de huiskamergroep.

Als u interesse voor het een of ander hebt, neem dan via het bekende (e-mail)adres van de secretaris contact op.

Als u wat meer wilt weten over de collectie, kijk op de Engelse website: www.GoudaDesign.co.uk (verder selecteren onder de knop 'Henk en José collection').

VERNIEUWDE WEBSITE VVNK GELANCEERD

Heeft u wel eens de VVNK-website (www.vvnk.nl) bezocht? Dan zal u wel zijn opgevallen dat de inhoud niet meer aansloot op de feitelijke situatie en dat de vormgeving en redactie niet meer overeenkomstig de huidige eisen waren. Welnu, na een inspanning van meerdere jaren is in januari een geheel vernieuwde en gebruikersvriendelijke site op het internet geplaatst. De vernieuwing is van des te meer belang nu internet een cruciale rol speelt in de communicatie. Dat geldt zowel extern - geïnteresseerden kunnen snel een goed beeld krijgen van de VVNK en kunnen gemakkelijker contact leggen - als ook intern. Bezoek onze site eens. U vindt er de (oude) nieuwsbrieven, de tentoonstellingsagenda, literatuur en stadswandelingen, de Stichting Schone Kunsten rond 1900, schenkingsmogelijkheden, links en nog veel meer.

TENTOONSTELLINGS- AGENDA PER februari 2008

Een overzicht van lopende en verwachte tentoonstellingen en veilingen die onze leden kunnen interesseren.
Samenstelling: Ina van Gent.

Amsterdam - Van Gogh Museum
020-5705200 / www.vangoghmuseum.nl

John Everett Millais. t/m 18-05-08

Anton Mauve en Vincent van Gogh: de meester en zijn leerling. t/m 07-09-08

Van Goghs krabbels. t/m 30-03-08

Amsterdam - De Hermitage
020-5308751 / www.hermitage.nl

Art Nouveau onder de laatste tsaren. t/m 05-05-08)

Arnhem - Historisch Museum
026-3775300 / www.hmarnhem.nl

Arnhemsche Fayencefabriek 1907-1934. t/m 25-05-08

Assen - Drents Museum
0592-377773 / www.drentsmuseum.nl

Graadt van Roggen. Getekende stilte. t/m 09-03-08

Bergen - Museum Kranenburgh
www.museumkranenburgh.nl / 072-5898927

Volop Zomer. Schilderijen van Job Graadt van Roggen (1867-1959). t/m 02-03-08

Bergen - Museum het Sterkenhuis
www.museumkranenburgh.nl / 072-5898927

Job Graadt van Roggen (1867-1959) etsen en tekeningen. t/m 02-03-08

's-Gravenhage - Gemeentemuseum
070-3381111 / www.gemeentemuseum.nl

Picasso in Den Haag. t/m 30-03-08

De gebroeders Maris en de Haagse School. 19-04-08 t/m 22-06-08

's-Gravenhage - Museum Mesdag
www.museummesdag.nl / 070-36214340

Vluchten in Schoonheid. t/m 18-05-08

Groningen - Groninger Museum
050-3666555 / www.groningermuseum.nl

Russische Sprookjes, Volksverhalen en Legenden. t/m 06-04-08

25 Jaar Stichting de Ploeg. t/m 16-03-08

Laren - Singer Museum
035-5393939 / www.singerlaren.nl

Singer Solo: Breitner & Israëls. t/m 24-03-08

Leeuwarden - Prinsessehof
058-2948958 / www.prinsessehof.nl

Nederlandse art nouveau en art déco

keramiek uit de periode 1880 - 1930. tot 01-01-2010

Maarssen - Pymalion Beeldende Kunst
0346-556736 / www.pygmalion-art.com

H.J. Haverman (1857-1928). 24-02-08 t/m 04-05-08

Rotterdam - Chabot-museum
010-4363713 / www.chabotmuseum.nl

Otto Gleichmann t/m 01-03-08

Kerncollectie Henk Chabot. 15-03-08 t/m 01-06-2008

Woerden - Stadsmuseum
0348-431008 / www.stadsmuseumwoerden.nl

Kunst op papier uit eigen collectie. t/m 23-03-08

Zeist - Het Slot Zeist
030-6921704 / www.slotzeist.nl

Isaac Israëls. Tekenen met Olieverf. t/m 30-03-08

VEILINGEN

Middelburg - Zeeuws Veilinghuis
0118-650680 / www.zeeuwsveilinghuis.nl

Kunst & Antiekveiling: 19 en 20 maart

BELGIË

Namen - Musée Provincial Félicien Rops
0032-(0)81 22 01 10 / www.ciger.be/rops

Maeterlinck's Imaginaire Museum. t/m 13-04-08

